

Normy prawa polskiego

Polskie prawo karne stawia granicę 15 lat, poniżej której – w przypadku jakichkolwiek czynności o charakterze seksualnym – mamy do czynienia z wykorzystaniem seksualnym, które jest traktowane ze szczególną surowością. W takim przypadku nie ma znaczenia ewentualna zgoda wyrażona przez poszkodowanego, a wszelkie tego typu czynności są zabronione oraz ścigane z urzędu. W świetle prawa polskiego osoba małoletnia powyżej 15 roku życia może swobodnie decydować o kontaktach seksualnych. Natomiast zmuszanie do nich, czy też do tzw. innych czynności o charakterze seksualnym, także przy nadużyciu stosunku zależności formalnej lub duszpasterskiej, jest przestępstwem – zgodnie z art. 199 kodeksu karnego (dalej: kk). Nadużycie stosunku zależności ma miejsce w sytuacji wykorzystywania wszelkich zależności bądź krytycznej sytuacji pokrzywdzonego (pomiędzy dorosłym a małoletnim, ale też pomiędzy dorosłymi) w relacjach: wychowawca-wychowanek, pracodawca-pracownik, przełożony-podwładny, duchowny-penitent. Kodeks karny w art. 304 § 1 stanowi: Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. Ponadto, zgodnie z art. 240 § 1 (po nowelizacji), w niektórych przypadkach jest to obowiązek nie tylko społeczny, ale i prawny, objęty sankcją karną: Kto, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w art. 118, art. 118a, art. 120-124, art. 127, art. 128, art. 130, art. 134, art. 140, art. 148, art. 156, art. 163, art. 166, art. 189, art. 197 § 3 lub 4, art. 198, art. 200, art. 252 lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym, nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Czyny określone art. 200 kk: obcowanie płciowe z małoletnim poniżej lat 15 oraz tzw. inne czynności seksualne, prezentowanie małoletnim treści pornograficznych, wykonywanie w obecności małoletniego czynności seksualnej, rozpowszechnianie treści pornograficznych w sposób umożliwiający małoletniemu poniżej lat 15 zapoznanie się z nimi. Istotne w tego rodzaju przestępstwach jest to, że do wyczerpania znamion z art. 200 § 1 kk dochodzi nie tylko wówczas, gdy wola ofiary była przeciwna do oczekiwań sprawcy lub nie była jasno określona. Przestępstwa dopuszcza się także ten, kto swoim aktywnym zachowaniem ukierunkowanym na odbycie stosunku z małoletnim wywołuje u niego chęć udziału w określonych w przepisie czynnościach, a nawet wtedy, gdy tylko ułatwia podjęcie decyzji małoletniemu niewykluczającemu uczestnictwa w tych czynnościach, stwarzając przy tym warunki umożliwiające faktyczne zrealizowanie zamierzonego celu, np. poprzez zapewnienie odosobnienia lub wywołanie u małoletniego przekonania o braku naganności takich zachowań.

W odniesieniu do art. 200 § 1 kk należy też wyjaśnić pojęcie „inne czynności seksualne”. Według Sądu Najwyższego inna czynność seksualna (w rozumieniu art. 200 § 1 kk, a także art. 197 § 2 kk, art. 198 kk oraz art. 199 kk) to takie zachowanie, niemieszczące się w pojęciu „obcowania płciowego”, które związane jest z szeroko rozumianym życiem płciowym człowieka, polegające na kontakcie cielesnym sprawcy z pokrzywdzonym lub przynajmniej na cielesnym i mającym charakter seksualny zaangażowaniu ofiary, co obejmuje te sytuacje, w których sprawca, zmierzając do pobudzenia lub zaspokojenia swojego popędu, nie tylko dotyka narządów płciowych pokrzywdzonego (choćby przez bieliznę lub odzież), lecz

podejmuje również inne czynności w zetknięciu z jego ciałem (np. pieszczoty, pocałunki). Czyny zabronione, które bezwzględnie należy zgłosić polskim organom ścigania, są zatem następujące: zgwałcenie osoby w wieku poniżej 15 lat (art. 197 § 3 ust. 2 kk), wykorzystanie seksualne osoby upośledzonej umysłowo (art. 198), obcowanie seksualne z osobą małoletnią poniżej 15 lat (art. 200 § 1 kk), udostępnianie treści pornograficznych małoletniemu poniżej 15 lat (art. 200 § 3-5 kk), nawiązywanie przy pomocy sieci teleinformatycznych kontaktu z małoletnim mającym poniżej 15 lat w celu wykorzystania seksualnego (art. 200a kk).

Ponadto do karalnych przestępstw seksualnych z małoletnimi, które nie są objęte obowiązkiem zawiadomienia z art. 240 kk, należą: nadużycie stosunku zależności lub zaufania wobec małoletniego albo w zamian za udzielenie lub obietnicę korzyści majątkowej lub osobistej wobec małoletniego w celu wykorzystania seksualnego (art. 199 kk), wytwarzanie, rozpowszechnianie i posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15 (art. 202 § 3-4c kk). Według polskiego prawa (art. 39 kk) do środków ochrony małoletnich zalicza się m.in. następujące środki karne: zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu. Środki te mają na celu działania prewencyjne oraz „unieszkodliwienie” tego, kto dopuszcza się przestępstw wobec dzieci. Trzeba mieć świadomość, że w specyficznych sytuacjach, odpowiedzialność karną może również ponieść osoba, która wskutek zaniedbania (np. mając uzasadnioną wiedzę o skłonnościach pedofilskich podległego jej pracownika) mogła narazić osobę małoletnią na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia (art. 160 § 2 kk). Wszystkie osoby zaangażowane w różnorodną działalność w instytucjach kościelnych na danym terenie muszą mieć świadomość prawnego obowiązku zgłaszania odpowiednim organom państwowym przestępstw przeciwko małoletnim. Obowiązek ten winny realizować za pośrednictwem pełnomocnika prawnego poszczególnych kurii biskupich lub przez dyrektora określonej instytucji (zgodnie z procedurami danej instytucji), ale mogą też uczynić to samodzielnie. Osoby, które zdobędą wiedzę o przestępstwie dokonanym przez duchownego lub inną osobę na terenie dowolnej placówki kościelnej, zobowiązane są niezwłocznie poinformować o tym biskupa diecezjalnego lub jego delegata ds. ochrony dzieci i młodzieży, a także podjąć działania zgodne z obowiązującymi procedurami.

Stwierdzenie wiarygodności czynów, o których mowa w art. 240 kk Art. 240 kk mówi o obowiązku zgłaszania „wiarygodnych informacji”, tj. takich, które u każdego człowieka rozsądnie oceniającego fakty powinny wywołać podejrzenie co do zaistnienia przestępstwa (liczy się tu uzasadnione przekonanie o prawdziwości informacji; jednak osoba, na której ciąży obowiązek zgłoszenia, nie ma uprawnienia do badania prawdziwości uzyskanej informacji). Wiarygodność informacji w przypadku oskarżeń przeciw osobom duchownym uzyskuje się w wyniku następujących działań: w przypadku oskarżeń przeciwko osobom duchownym podejmowane jest wstępne dochodzenie kanoniczne zgodne z wytycznymi KEP. W przypadku, gdy osoba duchowna jest naocznym świadkiem przestępstwa, wówczas jej relacja złożona na piśmie (nawet krótka notatka) jest poświadczeniem faktu i w oparciu o nią

podejmuje się działania angażujące organy ścigania. Gdy osoba duchowna uzyska informację o popełnieniu przestępstwa od ofiary lub osoby trzeciej, będącej świadkiem zdarzenia, uwiarygodnienie tego faktu następuje przez sporządzenie notatki z rozmowy. Jeśli to możliwe, winna ona być potwierdzona przez osobę informującą jej własnoręcznym podpisem, ale nie należy tego wymagać od dzieci. Należy również poinformować daną osobę o prawnym obowiązku zgłaszania takich przypadków organom ścigania oraz ustalić, kto i w jakiej formie tego dokona.

W przypadkach dotyczących osób duchownych zgłoszenie właściwym organom państwowym winno dokonywać się za pośrednictwem kompetentnych prawników współpracujących z kuriami biskupimi (pełnomocników prawnych). Podczas gromadzenia i przechowywania danych, poza obowiązkiem rzetelności i dyskrecji, konieczne jest uwzględnienie aktualnych norm prawnych. Po wejściu w życie Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych (RODO) należy pamiętać o uwzględnieniu przepisów wewnątrzkościelnych dotyczących ochrony danych osobowych zawartych w „Dekrecie ogólnym w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim” wydanym przez Konferencję Episkopatu Polski w dniu 13 marca 2018 r. Sekret powierzony podczas spowiedzi jest objęty absolutną tajemnicą i nie może być złamany (wykroczenie poza ten przepis pociąga konsekwencje przewidziane przez prawo kanoniczne). W tradycji i nauczaniu Kościoła dyskrecji podlega również kierownictwo duchowe; należy jednak pamiętać, że w polskim prawie karnym nie jest ono chronione.

Normy prawa kościelnego

Prawo kościelne do najcięższych przestępstw dokonywanych na tle seksualnym zalicza: wykroczenie przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu, tj. czyny zewnętrzne mające znamiona grzechu ciężkiego w dziedzinie seksualności (art. 6 Norm *De gravioribus delictis* oraz art. 1 § 1a Norm *Vos estis lux mundi*), popełnione przez duchownego z osobą małoletnią poniżej osiemnastego roku życia albo z osobą dorosłą, która jest trwale niezdolna do posługiwania się rozumem, albo z osobą bezradną (art. 6 Norm *De gravioribus delictis* oraz art. 1 Norm *Vos estis lux mundi*);

Osoba bezradna w rozumieniu Motu Proprio *Vos estis lux mundi* to każda osoba chora, z ułomnościami fizycznymi lub umysłowymi albo pozbawiona wolności osobistej, która faktycznie, nawet sporadycznie, ogranicza jej zdolność rozumienia lub chcenia, czy też w inny sposób przeciwstawienia się agresji (zob. art. 1 § 2c). Tradycja Kościoła zawsze uważała, że szóste przykazanie obejmuje całość ludzkiej płciowości (KKK 2336), a więc przestępstwem jest nie tylko pełen stosunek seksualny (w jakiegokolwiek formie), ale też: dotykanie intymnych części ciała, zmysłowy pocałunek w usta, masturbacja, doprowadzenie do czynności seksualnej małoletniego lub osoby bezradnej z inną osobą, której duchowny miałby się przyglądać, demonstrowanie małoletniemu lub osobie bezradnej czynności seksualnych dokonywanych przez osoby trzecie lub nagrań pornograficznych, obnażanie się, prowokowanie lub namawianie do grzechu nieczystego, także za pomocą e-maila lub smsa,

fotografowanie lub filmowanie małoletnich lub osób bezradnych w celach pornograficznych, a nawet prowadzenie rozmów na tematy seksualne w sposób erotyzujący. Do przestępstwa nie jest więc konieczny kontakt fizyczny, ale wystarczy czyn dokonany przez telefon czy Internet. Każde działanie sprawcy, niezależnie od czasu trwania, w celu wykorzystania małoletniego lub osoby bezradnej dla uzyskania satysfakcji seksualnej już samo w sobie jest przestępstwem. Nabywanie, przechowywanie albo upowszechnianie obrazów pornograficznych, przedstawiających małoletnich poniżej 14 roku życia, przez duchownego (art. 6 Norm *De gravioribus delictis*); chodzi tu o nabywanie i przechowywanie w jakikolwiek sposób i za pomocą jakiegokolwiek urządzenia oraz o wszelkie czynności o charakterze seksualnym, tak bezpośrednim, jak i pośrednim, dokonywane z małoletnimi, o których mowa w polskim prawie karnym, w tym także gromadzenie i przechowywanie pornografii dziecięcej.

W prawie kościelnym granica małoletności została wyznaczona na wiek 18 lat (inaczej niż w polskim prawie karnym). W przypadkach, gdy ofiara ma ukończony osiemnasty rok życia, ale pozostaje trwale niezdolna do posługiwania się rozumem, stosuje się te same przepisy, które odnoszą się do osób małoletnich. W odniesieniu do osób bezradnych procedurę postępowania określają odpowiednie dokumenty kościelne, począwszy od Motu Proprio *Vos estis lux mundi*. Nakłanianie penitenta do grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu (kan. 1387 KPK; art. 4 Norm *De gravioribus delictis*); ze szczególną powagą i surowością traktowane są te przypadki, w których kapłan użył sakramentu pokuty lub wykorzystał inną zależność penitenta, np. w kierownictwie duchowym, do wytypowania ofiary oraz jako pretekst do pierwszego kontaktu, kontynuowanego poza formułą sakramentu pokuty, podczas którego dochodziłoby do jakichkolwiek czynności o charakterze seksualnym, o których mowa w prawie; ponadto kan. 1395 KPK przewiduje sankcje karne dla duchownych także za inne czyny popełnione w sferze seksualności, niepodlegające specjalnym regulacjom. Przedawnienie według prawa kościelnego następuje po 20 latach od popełnienia przestępstwa, a gdy mamy do czynienia z grzechem przeciwko osobie małoletniej, przedawnienie liczy się od chwili uzyskania przez ofiarę pełnoletności, a więc następuje w dniu, gdy kończy ona 38 lat. W niektórych przypadkach, rozpatrywanych indywidualnie, Kongregacja Nauki Wiary może zdecydować o niezastosowaniu reguły o przedawnieniu i rozpatrywać je nawet po tym terminie (art. 7 Norm *De gravioribus delictis*). Należy pamiętać, że pomimo jasnych ram czasowych stawianych przez prawo, zarówno karne, jak i kanoniczne, nie istnieje pojęcie „przedawnienia medialnego”. Jak pokazuje praktyka, dziennikarskie śledztwa i komunikaty odnoszą się często do spraw formalnie przedawnionych. Oczywiście więc sprawą jest z jednej strony fakt, że prawdy, sprawiedliwości i zadośćuczynienia można domagać się po latach, z drugiej zaś to, że po latach można też zniszczyć dobre imię konkretnej osoby duchownej oraz Kościoła, jeśli atakuje się go niesłusznie.

Opracowane przez Kurię Białostocką